

Orchideeën

Tweemaandelijks tijdschrift van de Nederlandse Orchideeën Vereniging
76ste jaargang, nummer 5/2014

Saba special

Colofon

Nederlandse Orchideeën Vereniging

Website: www.nov-orchidee.nl

Facebook: www.facebook.com/NederlandseOrchideeënvereniging

Twitter: https://twitter.com/NOV_nl

Leden van verdienste

J.H. Post; P.G. van der Horst; L. Kristelijin;
P.A. van Toorenenbergen; J.G. de Graaf; A. Klaassen

Bestuur

Voorzitter: Hans Vastenhoud

Buitenhovelaan 225, 4337 HL Middelburg, tel. 0118-635485
e-mail: voorzitter@nov-orchidee.nl

Vice-voorzitter ad interim: Wim Jansen

Wanninksakker 8, 7421 GC Deventer, tel. 06-19689501
e-mail: vice.voorzitter@nov-orchidee.nl

Secretaris: Bart Luttk

Vijzelmolen 11, 3146 CH MAASSLUIS, tel. 06-55776628
e-mail: secretaris@nov-orchidee.nl

Penningmeester: Frits Ruiter

Vedelring 195, 4876 EM Etten Leur, tel. 076-5017792
e-mail: penningmeester@nov-orchidee.nl

Bestuurslid: Dirk de Haan

Zomer 19, 8251 NM Dronten, tel. 0321-331112
e-mail: acties@nov-orchidee.nl

Ledenadministratie

Nel van der Meer

Madameperenlaan 7, 3452 EN Vleuten, tel. 030-2445928
e-mail: ledenadministratie@nov-orchidee.nl

Tijdschriftredactie

Hoofdredacteur: Gab van Winkel

Julianaweg 191, 3525 VE Utrecht, tel. 030-2887553
e-mail: hoofdredactie.tijdschrift@nov-orchidee.nl

Redacteur tevens Mediatheek: Ton Klaassen

Krayenhoffstraat 2, 1222 RW Hilversum, tel. 035-6832033
e-mail: redactie@nov-orchidee.nl

Redactiesecretariaat: Nel van der Meer

Madameperenlaan 7, 3452 EN Vleuten, tel. 030-2445928
e-mail: redactiesecretariaat@nov-orchidee.nl

Internetredactie

Vanuit het bestuur: Dirk de Haan

Vanuit tijdschriftredactie: Gab van Winkel

Webmaster: Emyl van Rossum

e-mail: internetredactie@nov-orchidee.nl

Realisatie

Vormgeving: Pascale Van Reeth, Sanoma Regional Belgium NV/SA

Verschijningsdatum: 'Orchideeën' ontvangt u in de oneven maanden

Kopij en advertenties: te zenden aan het redactiesecretariaat, vóór de tiende van de oneven maanden, dus ruim twee maanden voor verschijning

Contributie Nederland, België en Luxemburg:

Gewoon lid € 30,00; partnerlid op het zelfde adres € 5,00; jeugdlid tot 21 jaar € 15,00. Betaling naar IBAN rekening: NL44INGB0000191191 t.n.v. NOV-Ledenadministratie, Madameperenlaan 7, 3452 EN, Vleuten. Voor buitenlandse betaling, BIC nummer: INGBNL2A

Overige landen:

Binnen Europa: € 40,00 per jaar per lid (incl. event. huisgenoot),
Buiten Europa: € 55,00 per jaar per lid (incl. event. huisgenoot).
Bij betaling buiten Nederland altijd het IBAN en het BIC nummer vermelden.
Verzending per standaard post.

WAN DE REDACTIE

Voor u ligt een bijzondere uitgave van 'Orchideeën', een special over Saba. Dit prachtige kleine eiland in de Cariben is sinds vier jaar een Nederlandse gemeente. Michiel Boeken, voor deze gelegenheid gastredacteur, woonde en werkte twee jaar lang op Saba en maakte onder andere een inventarisatie van de orchideeën die er voorkomen. Dat zijn er meer dan twintig, en dat is veel voor een eilandje van amper vier kilometer in doorsnede. Hoe valt die soortenrijkdom te verklaren? En wanneer bloeien de meeste orchideeën? U leest er alles over in dit nummer.

Wij wensen u veel lees- en kijkplezier, en wie weet inspiratie voor uw volgende vakantie!

Michiel Boeken, gastredacteur

Nel van der Meer

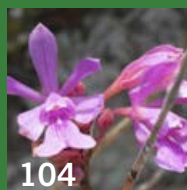
Ton Klaassen

Gab van Winkel

INHOUD

101

104

111

114

p 100 Saba en zijn orchideeën

p 104 Kliffen en droge bossen

p 108 Regenwoud

p 110 Nevelwoud

p 113 Aangevoerde orchideeën

p 115 Nóg meer soorten

p 117 Overzicht

p 119 Bij de achterplaat

Coverfoto: Uitzicht vanaf Mount Scenery op Great Hill (422 m) aan de westzijde van Saba, foto: Michiel Boeken

Najaars Orchideeëndag

Op zaterdag 4 oktober 2014 wordt in de Botanische Tuinen in Utrecht de 'Najaars Orchideeëndag' gehouden. Deze dag wordt georganiseerd door de Nederlandse Orchideeën Vereniging en heette vroeger de NOV-dag. De naam is veranderd omdat niet-leden van de NOV het gevoel hadden dat het een dag is uitsluitend voor de leden en daarom wegbleven. Nu kunnen ook zij ervaren wat de NOV hen kan bieden.

Deze dag biedt een uitgelezen gelegenheid om uw collega-hobbyisten te ontmoeten, uw overvloedige planten te verkopen of nieuwe planten te kopen. Kortom een vrijmarkt voor orchideeën hobbyisten. Neem ook uw mooiste bloeiende planten mee, want de Keurings Commissie Orchideeën (KCO) verricht weer haar fameuze tafelkeuringen.

Wie planten of andere zaken wil verkopen kan één of meerdere tafels (80 x 120 cm) reserveren. Voor leden van de NOV kost dat vijf euro per tafel. Niet-leden betalen vijftien euro per tafel. Verzoeken voor reservering van tafels richten aan acties@nov-orchidee.nl. Er is geen garantie dat reserveringen ontvangen na 21 september 2014 gehonoreerd kunnen worden. U krijgt na ongeveer een week een bevestiging van de gereserveerde tafels.

De toegang is gratis voor NOV-leden op vertoon van hun lidmaatschapskaart. Niet-leden betalen de normale toegangsprijs van de Botanische Tuinen. Kortom, neem familie en vrienden mee en maak er een mooie dag van!

NAJAARS ORCHIDEEËNDAG
Georganiseerd door de NOV

Botanische Tuinen Utrecht
4 oktober 2014
10:00 - 15:00 uur

vrijmarkt * koop en verkoop * ontmoeten

Tentoonstellingen

2-5 oktober – Orchidea Bohemica 2014,
Praag, Tsjechië,
www.orchidea-bohemica.cz

3-5 oktober – Orchideenbörse,
PalmenGarten, Frankfurt, Duitsland,
www.palmengarten-frankfurt.de

4 oktober – Najaars Orchideeëndag,
Botanische Tuinen Utrecht

22 november – Algemene Ledenvergadering NOV, Botanische Tuinen Utrecht

20 december – Open Cattleya namiddag
bij Chris Loncke, Oude ieperweg 26A,
8210 Loppem/Zedelgem, België, e-mail
chris@frambofruit.be

20-22 maart 2015 – Jubileumtentoonstelling
Orchideeën Vereniging Brabant
Zuid Oost, Tuincentrum van der Velden,
Helmond, www.orchidee-bzo.nl

8-12 april – European Orchid Conference
& RHS London Orchid Show, Engeland,
www.rhs.org.uk/londonshows

Algemene ledenvergadering NOV

Het bestuur van de NOV nodigt u uit tot het bijwonen van de 2^e
Algemene Ledenvergadering 2014

Datum: 22 november 2014

Plaats: Botanische Tuinen te Utrecht - Aanvang: 11.00 uur

Agenda

1. Opening en mededelingen
2. Vaststelling agenda
3. Vaststelling verslag Algemene Ledenvergadering van 8 maart 2014
4. Presentatie voorstellen werkgroep Toekomst NOV
5. Bestuursstandpunt Toekomst NOV
6. Financiën
7. Mediatheekfunctie
8. Rondvraag
9. Sluiting

Stukken voor deze vergadering zijn vanaf begin november 2014 op verzoek verkrijgbaar bij de secretaris van de NOV en bij de Besturen van de Kringen. De agenda kunt u terugvinden op www.nov-orchidee.nl

Namens het NOV-Bestuur,
Bart Luttkik, secretaris

Saba en zijn orchideeën

Tekst: Michiel Boeken, foto's: gemaakt op Saba door Michiel Boeken, tenzij anders vermeld

Michiel Boeken met jonge keerkringvogel

Roodsnavelkeerkringvogel met jong

Mike Bechthold

Onderzoek aan *Brassavola cucullata* op Saba

De Cariben

Inleiding

Sinds 10 oktober 2010 is Nederland een stuk groter geworden, en de natuur aanmerkelijk rijker. Per die datum hield het land Nederlandse Antillen namelijk op te bestaan, en sloten Bonaire, Sint Eustatius en Saba zich als bijzondere gemeenten aan bij Nederland. Curaçao en Sint Maarten gingen, net als Aruba al vele jaren eerder, verder als zelfstandig land binnen het Koninkrijk der Nederlanden.

In de zomer van 2010 vertrok ik voor een jaar naar Saba, om daar als directeur de plaatselijke middelbare school te leiden en tegelijk het onderwijssysteem te helpen omvormen om beter in de Nederlandse regelgeving te passen. Het werk bleek zeer boeiend, en als bioloog is zo'n klein Caribisch eilandje natuurlijk helemaal smullen. Ik plakte dan ook een tweede jaar aan mijn contract vast.

Naast het werk voor de school kon ik al mijn vrije tijd besteden aan biologisch onderzoek. De hoofdmoot hiervan werd onderzoek aan de fraaie Roodsnavelkeerkringvogel. Onderzoek aan orchideeën was een goede tweede, met name het opzetten van een monitoringsonderzoek naar één soort (*Brassavola cucullata*), maar daarnaast ook een inventarisatie van alle voorkomende soorten.

Cariben

De Caribische Zee is het westelijke deel van de Atlantische Oceaan dat begrensd wordt door Midden-Amerika

en de Golf van Mexico aan de westzijde, Zuid-Amerika aan de zuidzijde en de Antillen aan noord- en oostkant. Door tektonische bewegingen aan de randen van de Caribische plaat zijn in de loop der tijden de Caribische eilanden gevormd. Vroeger werd op school geleerd dat de Nederlandse Antillen bestonden uit de benedenwindse eilanden (ABC: Aruba, Bonaire en Curaçao) en de bovenwindse (SSS: Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba).

De benedenwindse eilanden hebben dezelfde oorsprong als de bergen en vulkanen op het vaste land. Tijdens de ijstijden, waarin de zeespiegel veel lager lag dan tegenwoordig, behoorden ze, net als Trinidad en Tobago, tot het vaste land van Venezuela. Biogeografisch, dus gezien de planten en dieren die er voorkomen, behoren deze eilanden dan ook tot Zuid-Amerika. Dat geldt niet voor de bovenwindse eilanden. De hele boog eilanden aan de noord- en oostkant van de Caribische Zee kennen een vulkanische oorsprong. Dat geldt zowel voor de 'Grote Antillen' in het noorden (Cuba, Jamaica, Hispaniola, Puerto Rico) als voor de 'Kleine Antillen' in het oosten. Bij deze Kleine Antillen zijn twee periodes van ontstaan te onderscheiden, die het aanzien van de eilanden in hoge mate bepalen.

Op de kaart is te zien dat de Kleine Antillen in twee bogen te verdelen zijn: een buitenste en een binnenste boog. De buitenboog, die loopt van het kleine eilandje Sombrero (tussen Anguilla en de Maagdeneilanden) tot aan Barbados is meer dan 36 miljoen jaar geleden ontstaan. Deze eilanden hebben hun vulkanische activiteit al lang verloren. Door de grote schommelingen in de zeespiegel zijn ze voor een flink deel geërodeerd en overgroeid met koraal. De eilanden zijn

De Kleine Antillen

Saba

Gab & Bas van Winkel

Saba vanuit het zuiden

dan ook op de meeste plekken laag, met witte (koraal)zandstranden en de daarbij gepaard gaande toeristische ontwikkeling. Een voorbeeld hiervan is Sint Maarten.

Binnen deze boog zijn in de laatste paar miljoen jaar nieuwe eilanden ontstaan. Deze jongere eilanden zijn veel steiler en minder aangetast, met vaak smalle stranden van keien of donker vulkaanstrand en vaak ook nog merkbare vulkanische activiteit. Deze boog strekt zich uit van Saba en Sint Eustatius tot aan Grenada in het zuiden.

Saba

Saba is een relatief jong eiland: de oudste delen zijn nog geen 500.000 jaar oud, en de vorming is honderduizenden jaren door gegaan. Het is geen vulkaan met een duidelijke krater, maar ontstaan door verschillende

eruptions waarbij de aarde omhoog is gekomen en rotsblokken en puin naar buiten zijn geslingerd. Slechts één oude lavastroom is er te vinden. Daar waar deze in zee is gestroomd, was het enige plekje dat vlak genoeg was om in 1963 het vliegveld aan te leggen. De landingsbaan is met zijn 400 m lengte de kortste ter wereld voor lijnvliegtuigen, en alleen geschikt voor kleine propellervliegtuigen met speciaal opgeleide bemanning.

Saba heeft een afgerond rechthoekige vorm, met een doorsnee van circa 4 km, en op de kaart een oppervlak van 13 km². Daarmee is de oppervlakte ongeveer een derde van Schiermonnikoog. Door de grote hoogte (877 m) en vele heuvels en plooiën is de werkelijke oppervlakte echter veel groter. Over de laatste uitbarsting is niet iedereen het eens. Vaak wordt 5000 jaar

geleden genoemd, maar nauwkeurige metingen wijzen op een periode rond 1640. In elk geval is de vulkaan zeker niet uitgedoofd: op verschillende plaatsen zijn vlak voor de kust warmwaterbronnen te vinden.

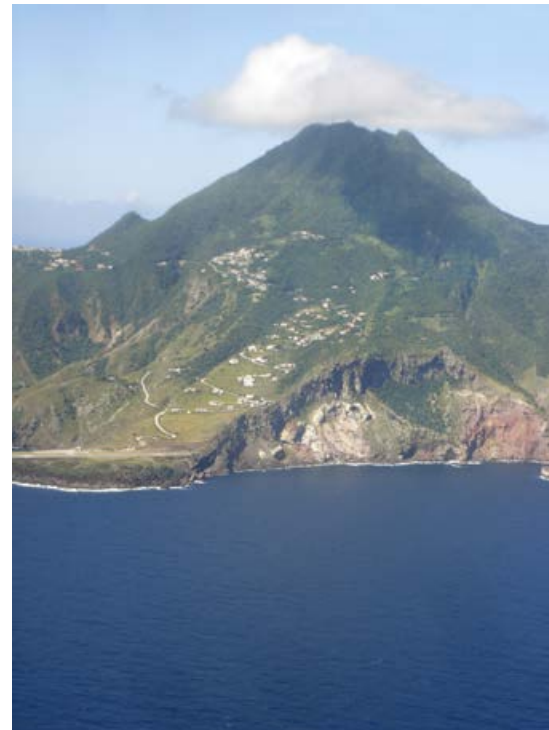
De vier dorpjes, die tezamen tegenwoordig circa 2000 inwoners tellen (inclusief enkele honderden studenten aan de Amerikaanse medische universiteit) zijn nog niet zo lang door een weg verbonden. Nederlandse, Franse en Zwitserse ingenieurs achtten het namelijk onmogelijk om op het steile eiland een weg aan te leggen. De Sabaan Josephus Lambertus 'Lambie' Hassell geloofde echter dat het wel kon, bestelde een schriftelijke cursus wegebouw in Amerika en startte in 1938 samen met de Sabaanse bevolking met de werkzaamheden. Na vijf jaar werken met spades en handkarren was het eerste deel, van de haven Fort Bay tot aan de 'hoofdstad' The Bottom, gereed. In de daarop volgende decennia werd de betonnen weg voltooid. Terecht zijn de Sabanen erg trots op deze *road that couldn't be built*, kortweg *The Road* genoemd.

Niet alleen op de weg is men trots, vergeleken met andere Caribische eilanden ziet het hele eiland er bijzonder schoon en goed onderhouden uit. De huizen worden, min of meer verplicht, regelmatig wit geverfd, met rode dakken en groene kozijnen. De uitbundige plantengroei, die snel rondslingerend afval aan het oog onttrekt, helpt ook een handje bij dit beeld. Niet voor

Flat Point met het vliegveld

Nadering per vliegtuig

Het dorpje Windwardside vanaf de berg

Een van de weinige levende bergmahonies

niets staat Saba bekend als *The Unspoiled Queen*. Het moge duidelijk zijn dat Engels de voertaal is op dit 'Nederlandse' eilandje!

Toerisme is een belangrijke inkomstenbron voor Saba. Door de geïsoleerde ligging, de steile hellingen en het ontbreken van stranden is dit echter altijd zeer kleinschalig gebleven. De meeste toeristen komen een dagje vanuit Sint Maarten om de top van Mount Scenery te beklimmen, anderen komen om te duiken of te wandelen. Voor de liefhebber heeft Saba dan ook heel wat te bieden.

Vegetatiezones

Als je vanuit de lucht of zee Saba nadert, valt het steile en groene karakter als eerste op. Rond de top van de berg hangt meestal een wolk, hetgeen volgens een van de vele verhalen voor Columbus in 1493 reden geweest zou zijn om door te varen: hij dacht dat het een actieve vulkaan was. Door de relatief grote hoogte zijn op Saba zeer uiteenlopende vegetatiezones te vinden. Tot circa 250 m is het vrij kaal: de kliffen zijn zo steil dat er weinig begroeiing mogelijk is, de hellingen eroderen en worden intensief begraaasd door de

tallose halfwilde geiten die vrij over het eiland lopen. Van 250 tot 350 m vind je droog hellingbos, bestaande uit lage bomen en struiken met vele open plekken door puinhellingen en geitenvraat. Boven de 350 m verdicht het bos zich als een overgang naar het tropisch regenwoud. Dat is op Saba op de meeste plekken secundair: tot halverwege vorige eeuw was het eiland voor het overgrote deel in cultuur gebracht. De meeste akkers zijn echter verlaten, en de natuur heeft het snel weer in bezit genomen. Enorme mango-, avocado- en vele andere vrucht-

Kustlijn aan de noordwestkant: Kliffen en groen

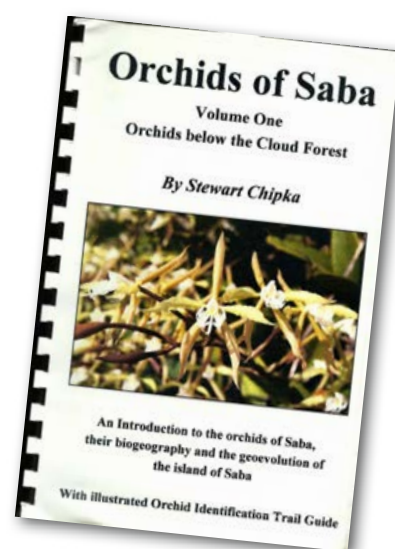
dragende bomen herinneren nog aan het verleden. Boven de 500 m kun je echt spreken van regenwoud; de vegetatie wordt steeds weelderiger, met de enorme bladeren van de olifantsoor (*Philodendron gigantea*), boomvarens en bergpalmen als blikvangers. Op de hoogste delen, meestal gehuld in de wolk, zo boven de 800 m, is er sprake van nevelwoud. De meest indrukwekkende verschijningen hier zijn de enorme bergmahonie-bomen (*Freziera undulata*, geen verwant van de echte mahonie), die op Saba, in tegenstelling tot deze bomen in het nevelwoud elders in het Caribisch gebied, tot wel 15 m hoog worden. Helaas zijn aan het einde van de vorige eeuw de meeste reuzen kort na elkaar, na een serie stevige orkanen, dood gegaan. Hun skeletten staan echter nog overeind, vaak van onder tot boven begroeid met dikke pakketten epifytische mossen, varens en bloemplanten.

Orchideeën

Bij aankomst op Saba trof ik al snel het in eigen beheer uitgegeven gidsje *Orchids of Saba* van Stewart Chipka aan - ook gepubliceerd in *Pollinia*, het tijdschrift van de Ierse orchideeënvereniging. Chipka, een Amerikaanse orchideeënliehebber die in 2002 een bezoek bracht aan Saba en zich er een paar jaar later vestigde, beschrijft hierin onder meer de soorten 'beneden het nevelwoud'. Al snel trof ik zoveel overduidelijke fouten en ongerijmdheden aan, dat mijn interesse verder groeide. Helaas overleed Chipka onverwacht voordat het tot werkelijk contact kon komen. Hoewel hij zei bezig te zijn aan deel 2 van het boekje, over de soorten van het nevelwoud, bleek er in zijn computer geen enkele aantekening hierover te vinden te zijn.

Zo besloot ik min of meer van nul af te beginnen. Hulp daarbij kwam van verschillende kanten. Tom van 't Hof,

marien bioloog en al lang wonend op Saba, had vroeger met Jan Faber, een orchideeënkenners die destijds op Sint Eustatius woonde, een lijstje gemaakt. Mike Bechtold, Amerikaans bioloog en orchideeënkweker, had al enkele jaren in zijn vakanties Chipka geholpen en wist dus heel wat te vinden. Prof. James Ackerman van de University of

Regenwoud met boomvarens

Puerto Rico hielp me via email met nieuw gevonden soorten steeds snel op weg.

In totaal konden we zo, in de twee jaar dat ik er woonde, naast enkele gekweekte en soms verwilderde soorten, 21 (waarschijnlijk) wilde soorten documenteren. Tijdens de afronding van dit artikel ontving ik de checklist van de orchideeën van de Kleine Antillen van Philippe Feldmann, waarop een intensieve mailwisseling met hem volgde. Dit leverde enkele nieuwe soorten voor Saba op, waaronder zelfs een die in mijn eigen fotobestand bleek te zitten.

Ik heb de bespreking van de gevonden wilde orchideeën verdeeld in de soorten van de kliffen en droge bossen, die van het regenwoud en van het nevelwoud. De volgorde binnen elk van deze hoofdstukken geeft aan waar de soort het meest te vinden is, van laag naar hoog. Vervolgens bespreek ik kort een viertal geïntroduceerde soorten, en tot slot enkele soorten die in de literatuur genoemd worden, maar die ik niet zelf op Saba heb kunnen vinden.

Orchideeën van de kliffen en droge bossen

Deze vegetatiezone loopt van zeeniveau tot 400 à 500 m hoogte. Tot 250 m zijn steile, kale kliffen of met gras begroeide hellingen, daarboven droog bos afgewisseld met akkers. De meeste daarvan zijn nu verlaten en worden weer door bos ingenomen.

1. *Psychilis correllii*

Saulea 1988

Correll's *Psychilis*

Deze fraaie soort groeit op steile, meestal naar de zee gerichte kliffen. Dichtbij komen vereist nogal wat durf en klauterwerk, en er zijn dan ook weinig mensen die hem van dichtbij hebben gezien. Er werd een aantal ja-

Psychilis correllii groeit graag op zeer steile kliffen

Close-up van de bloem

ren geleden gedacht dat op Saba nog maar een kleine relictpopulatie voorkwam, die geen vruchtbaar zaad produceerde en zo op het punt stond uit te sterven. Dat zou zonde zijn, deze soort komt al lang op Saba voor, getuige de vermelding van *Epidendrum papilionaceum* door Boldingh (1909), en van een ander ouder synoniem, *E. kraenzlinii*, door Garay & Sweet (1974). Doordat ik voor het onderzoek aan keurkringvogels nogal veel op de steile kliffen moest zijn, ontdekte ik veel meer groeiplaatsen, en tal van jonge plantjes. Bovendien komt de soort ook op de omliggende eilanden voor. Het uitsterven lijkt dus wel mee te vallen.

Naast de fijn gezaagde en vaak oranje gevlekte bladeren groeien tot wel een meter lange bloeistengels die vele jaren achtereen 3-4 cm grote paarse bloemen produceren.

2. *Brassavola cucullata*

(Linnaeus) R. Brown 1813

Rat's Tail Orchid, Daddy Longlegs Orchid

Op rotsblokken en bomen van de lagere hellingen en het droge bos is deze

Zaadzetting gebeurt zelden. Deze twee vruchten zijn ontstaan na handmatige bestuiving met een bloem van een andere populatie

De oranje vlekken en fijn gezaagde bladrand zijn kenmerkend

De meeste planten van *Brassavola cucullata* bloeien niet, maar soms ook met meerdere bloemen tegelijk

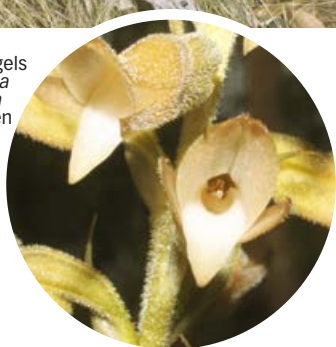
mooie soort te vinden. Oudere planten kunnen wel meer dan 100 scheuten tellen, met lijnvormige bladen tot 45 cm lengte met een duidelijke midden-groef. Elke scheut draagt één blad, de bloeiwijze telt meestal ook slechts één bloem. De witte tot bleekgele bloemen kunnen 10 tot meer dan 20 cm in doorsnee meten, en trekken met hun zoete geur zodra de zon ondergaat nachtvlinders aan. De zaadrijping kan wel een half jaar duren, waarbij het vruchtbeginsel opzwellt tot een bol waar de lange kroonbuis op blijft zitten. De plaatselijke naam *Rat's tail orchid* zou zowel op de bladvorm als op deze zaaddozen kunnen duiden.

Kenmerkend zijn de bolle zaaddozen met de lange 'staart' eraan

De forse bloeistengels van *Sacoila lanceolata* verschijnen vóór de bladeren

Bloeistengel van *Mesadenus lucayanus*

Oeceoclades maculata in bloei

3. *Sacoila lanceolata* (Aublet) Garay 1982 (*Spiranthes lanceolata*)

Leafless Beaked Orchid

In het voorjaar kan deze soort vooral op grassige plekken in de zone van droog bos gevonden worden. Blijkbaar kan dat van jaar tot jaar verschillen: in 2011 vond ik een paar niet bloeiende rozetten, in het voorjaar van 2012 op meerdere plekken op het eiland vele planten met bloeistengels. Tot zaad-

Bladrozet

vorming kwam het echter nauwelijks: zodra ze bloeiden werden de stengels afgegraasd door de geiten. De circa 2 cm grote bloemen groeien aan bladloze, tot 60 cm hoge stengels. Ze kunnen nogal variabel van kleur zijn, tot aan steenrood toe, maar op Saba werden alleen zalmroze exemplaren gevonden. Na de bloei in april verschijnt de fris-groene bladrozet, bestaande uit 2 of 3 langwerpige, tot 30 cm lange bladeren, en aan het eind van de zomer verdwijnt de gehele plant weer voor lange tijd ondergronds. Voor Saba was deze soort nog niet bekend.

4. *Mesadenus lucayanus* (Britton) Schlechter 1920 (*Spiranthes lucayana*)

Copper Ladies' Tresses

Op dezelfde plekken als *Sacoila* komt ook deze terrestrische soort voor, maar dan slechts hier en daar een plantje. Opmerkelijk is dat alle planten die ik vond tegen rotsblokken aan groei-

den. Deze soort, in oudere literatuur wel vermeld als de veel grotere soort van het vaste land *Spiranthes polyantha*, was al op Sint Eustatius gevonden, maar nog niet bekend van Saba. De bladrozet lijkt op dat van *Sacoila*, maar is kleiner en grijzer, met meer eivormige bladeren tot 10 cm lengte, en is het grootste deel van het jaar aanwezig. De bloeistengel ontwikkelt zich in het vroege voorjaar uit de bladrozet en kan uitgroeien tot ruim 40 cm, bezet met kleine groenige of koperkleurige bloemetjes.

5. *Oeceoclades maculata* (Lindley) Lindley 1833

Monk Orchid

Oorspronkelijk komt deze grondorchidee uit Afrika, mogelijk is zaad met een tropische storm meegekomen, maar hij heeft in hoog tempo de Cariben gekoloniseerd. Hij leeft tussen afgevallen bladeren en is typisch voor het droge bos. De opvallend gevlekte leerachtige bladeren doen wat aan *Sansevieria* denken. In augustus en september bloeit hij met 3 tot 15, ongeveer een centimeter grote bloemetjes aan een zelden vertakte bloeistengel, gevolgd door dikke zaaddozen die in het voorjaar grote hoeveelheden zaad laten waaien.

Na de bloei verschijnt de bladrozet van *Sacoila lanceolata*

De bloembladen van *Epidendrum ciliare* zijn variabel van kleur: koperkleurig, groen of wit

Epidendrum ciliare uitbundig bloeiend op een dode boom

Op kliffen groeit *Epidendrum ciliare* vaak samen met *Psychilis correllii*. De groene bladeren met gave rand vormen een goed onderscheid

Epidendrum anceps groeit als epifyt maar ook op stenen

6. *Epidendrum ciliare* Linnaeus 1759 (*Coilostylis ciliaris*)

Lady's Lash Orchid, Christmas Orchid, Fringed Star Orchid

De meest algemene soort op het eiland. Hij groeit samen met *Psychilis* op kliffen, maar in echt grote aantallen op rotsen en bomen in het droge bos en aan de voet van het regenwoud. Door het verlaten van de akkers raken de planten die vaak in enorme bossen op de keermuurtjes groeien snel overwoekerd en sterven af. De bloemtrossen komen (zoals de lokale naam zegt vooral rond kerstmis) voor in verschillende kleurvariaties van wit, groen en koperkleurig, waarschijnlijk (mede) afhankelijk van de groeiplaats. De bladeren zijn leerachtig met een gladde rand, meestal twee aan een tot pseudobulb verdikte korte stengel. Bloeiwijze met 3 tot 9 bloemen, waarvan de lip opvallend gewimperd is.

7. *Epidendrum anceps* Jacquin 1763

Brown-flower Butterfly Orchid

Na *Epidendrum ciliare* is dit de soort met de grootste verspreiding op Saba, maar door zijn bescheiden groei- en bloeiwijze en kleine aantallen valt hij minder op. Hij is te vinden op muren, rotsen en bomen in het droge bos en lagere regenwoud. De bebladerde stengels hangen of staan rechtop, en kunnen het hele jaar door een bloei-stengel met een tros weinig opvallende, circa 1,5 cm grote geelgroene bloemetjes geven. Een enkele maal werden op Saba bloemen gevonden met een meer paars-bruine kleur, de vorm die elders in de Cariben veel algemener lijkt te zijn.

Tolumnia prionochoila op een tuinmuurtje

8. *Tolumnia prionochoila*
(Kraenzlin) Braem 1986 (*Oncidium prionochoilum*)

Tropical Dancing Lady Orchid

Op een muurtje in de tuin van een villa op zo'n 500 m hoogte staat deze mooie *Dancing Lady*. Niemand weet of die spontaan daar groeit, of dat hij ooit is geplant. Het feit dat deze soort inheems is in het Caribisch gebied (hoewel beperkt tot Puerto Rico en de Virgin Islands) én dat in het standaardwerk *Flora of the Lesser Antilles* de soort *Oncidium leiboldii* (een oude

Polystachya concreta op een keermuurtje rond een verlaten akker

naam voor *Tolumnia variegata*) wordt vermeld voor Saba, geeft hem het voordeel van de twijfel.

Uit de samengevouwen blaadjes verschijnen dunne bloeistengels met elegante, circa 3 cm brede gele bloemen met een gezaagde lip. Ook in een andere tuin, vol met allerlei soorten gekweekte orchideeën, is een *Tolumnia* te vinden. Of dat ook *T. prionochoila* is, of wellicht *T. urophylla* is niet duidelijk: ik heb hem niet bloeiend aangetroffen - zie ook het hoofdstuk 'Nóg meer soorten'.

Close-up van bloem, Sint Eustatius

Hannah Madden

9. *Polystachya concreta* (Jacquin)
Garay & Sweet 1974

Yellow Helmet Orchid, Greater Yellowspike Orchid

Deze soort werd een aantal jaren geleden gevonden op een keermuurtje rond een akker, maar is toen gede-termineerd als *P. foliosa*. Het was een forse plant met vele bloeistengels. Met hulp van Mike Bechtold heb ik hem in 2011, na een uur lang zoeken op de met meer dan 2 m hoog gras overwoekerde helling teruggevonden. Veel was er niet meer van over, maar er zaten nog een paar magere bloeistengels met kleine bloempjes aan. Door de plek elke paar maanden weer te zoeken en een beetje vrij te houden van andere planten heeft hij het tot mijn vertrek overleefd.

Bij het doorlopen van foto's ontdekte ik tijdens mijn verblijf nog een andere, aanvankelijk niet herkende plant, die op een boom in het regenwoud werd gefotografeerd. Deze standplaats lijkt veel meer op de plekken waar deze soort op Sint Eustatius groeit. Helaas heb ik deze plant nooit meer kunnen terugvinden.

Net als *P. foliosa* heeft *P. concreta* circa 20 cm lange en 3 cm brede, langwerpige bladeren en vertakte bloeistengels met kleine geelgroene bloemetjes die door zelfbestuiving grote hoeveelheden zaad produceren. Het verschil tussen beide soorten zit vooral in de lengte van het zuiltje. *P. foliosa* komt op de Kleine Antillen echter nauwelijks voor.

Polystachya concreta als epifyt op Saba met rijpe zaaddozen

De bloeistengel verschijnt uit de kenmerkend paarse bladrozet

Goed ontwikkelde plant van *Cyclopogon cranichoides* in bloei

Epidendrum difforme hoog in een boom op Saba

Orchideeën van het regenwoud

Deze vegetatiezone loopt van 400 à 500 m hoogte waar het droge bos ophoudt, tot zo'n 800 m waar het nevelwoud begint.

10. *Cyclopogon cranichoides* (Grisebach) Schlechter 1920 (*Spiranthes cranichoides*)

Green Ladies' Tresses

Op de overgang van het droge bos naar het regenwoud heb ik in 2011 deze terrestrische *Spiranthes*-achtige gevonden. Het duurde even voor de identiteit duidelijk was: het was een stengel van 8 cm hoog, zonder bladrozet en met een paar bloempjes van enkele mm groot. Toen ik elders op het

eiland, op dezelfde hoogte, een plant met de kenmerkende paarse bladrozet vond, was het snel opgehelderd. De vijf planten die tot 2012 zijn gevonden groeiden alle in de overgangszone, vier op bemoste rotsblokken en een op een omgevalen boomstam.

In de ovale bladeren, die altijd tenminste aan de onderzijde paars gekleurd zijn, vallen de grote bladcellen op, vooral bij gebruik van flitslicht. De in het vroege voorjaar verschijnende bloeistengel is gespikkeld en vooral in de bovenste helft kort behaard. De lip van de bloemetjes is wit, de overige bloemblaadjes groen, vaak met een paars uiteinde.

11. *Epidendrum difforme* Jacquin 1760

Umbelled Epidendrum

Deze soort groeit als epifyt op bomen in de onderste delen van het regenwoud. Op Saba groeien de enige planten tamelijk hoog en bloeien ze niet zo vaak, de detailfoto's komen van Sint Eustatius.

De planten lijken op *E. anceps*, maar hebben bredere, eivormige bladeren aan enigszins platgedrukte stengels. De groene bloemen met opvallend brede onderlip staan niet op een bloeistengel, maar in een tros in de oksel van het laatste blad.

Bloemen van *Epidendrum difforme*, Sint Eustatius

Hannah Madden

Vruchten van *Epidendrum difforme*, Sint Eustatius

De bladeren van *Microchilus hirtellus* zijn geheel groen

12. *Microchilus hirtellus* (Swartz)
D. Dietrich 1852 (*Erythrodes hirtella*)

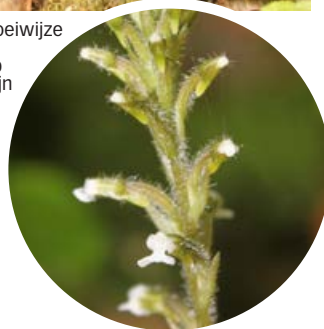
Cuban False Helmet Orchid

In februari 2011 heb ik deze grondorchidee laag in het regenwoud gevonden. Hoewel slechts 10 tot 15 cm hoog, met enkele millimeters grote witte bloemetjes, viel hij in elk geval op als onbekende soort. De naam was vrij snel gevonden, later bleek hij ook op het soortenlijstje van Van 't Hof en Faber te staan. De bladeren zijn opvallend, elliptisch. De bloeistengel is fijn behaard met in het voorjaar een groot aantal witte bloemetjes met een groene buitenkant.

De bloeiwijze bestaat uit een groot aantal dicht opeen gepakte bloemetjes

De lossere bloeiwijze en de lichte middenstreep op het blad zijn kenmerkend voor *Microchilus familiaris*

13. *Microchilus familiaris*
Ormerod 2009

Wat later in het voorjaar vond ik, ook laag in het regenwoud, nog meer exemplaren die leken op *M. hirtellus*. Deze waren wel een stuk langer en de bloemen zaten minder dicht op elkaar. In 2012 heb ik geen enkele *M. hirtellus* meer aangetroffen. Twee jaar na vertrek van Saba kreeg ik het artikel met checklist van Philippe Feldmann onder ogen, waarin ik las dat Ormerod bij een revisie van het geslacht *Microchilus* de nieuwe soort *M. familiaris* had afgesplitst van *M. hirtellus*. Nadere inspectie van mijn foto's en correspondentie met Feldmann bevestigden beide soorten van Saba. *M. familiaris*, die de algemeenste van de twee is, kan behalve door de lossere bloeiwijze onderscheiden worden door de wat smallere bladeren, die vaak een lichte streep in het midden hebben, en enkele details van de minuscule bloemetjes.

Microchilus plantagineus in volle bloei

14. *Microchilus plantagineus*
(Linnaeus) D. Dietrich 1852
(*Erythrodes plantaginea*)

Caribbean False Helmet Orchid

Hoger in het regenwoud tot in het nevelwoud is deze soort zeer algemeen. In de winter kunnen dan overal de witte bloemetjes gevonden worden. Het blad valt niet zo snel op als zijnde van een orchidee, niet voor niets noemde Linnaeus deze soort naar weegbree. De plant groeit op de vochtige bosgrond, met liggende, groene, aan de knopen wortelende stengels. Opstijgende scheuten met lichtgroene, diep generfde bladeren, bloeiwijze met vele, ca. 1 cm lange witte tot groenige bloemen.

Slechts een enkele knop opent zich, hier bij een op een rots groeiend exemplaar

Gezien de overvloedige zaadproductie ligt zelfbestuiving voor de hand

Epidendrum patens groeit rechtop en heeft grote trossen sierlijke bloemen

Orchideeën van het nevelwoud

Deze vegetatiezone loopt vanaf zo'n 800 m hoogte tot de top van Mount Scenery, 877 m.

15. *Epidendrum* sp.

Onder het nevelwoud groeit op een dode boom een flinke pol van een *Epidendrum*. Voor de een was helder dat het om *E. anceps* ging, een ander maakte er *E. difforme* van. Blijkbaar had niemand de plant ooit zien bloeien. Toen er knoppen aankwamen, bleken deze te verdrogen voor ze opengingen. Toch vormde de plant zaad. Ook op de top groeiden enkele vergelijkbare *Epidendrum*-planten, een op een rots, een ander op een boom. In het voorjaar van 2012 begonnen ze alle tegelijk te bloeien. Dat wil zeggen: de meeste knoppen bleven gesloten, slechts een enkele bloem kwam uit. Op basis van foto's meldde prof. Ackerman dat het een nauwe verwant moest zijn van *E. boricuomutelianum*, een endemische soort van Puerto Rico die ook een grotendeels cleistogame bloeiwijze heeft. Waarschijnlijk betreft het een nieuwe soort voor de wetenschap. Gezien zijn korte bloeitijd en geringe voorkomen zal het echter nog wel even duren voordat die beschreven kan worden.

16. *Epidendrum patens* Swartz 1806 West Indian Star Orchid

Op het skelet van een grote bergmahonie in het nevelwoud staat een bosje van deze fraaie soort. Zolang hij niet bloeit vallen de rechtopstaande stengels met twee rijen leerachtige bladeren weinig op. Maar als hij in het voorjaar gaat bloeien, verschijnen trossen mooie witte bloemen met paarse randen aan het uiteinde van het zuiltje. Aanvankelijk is deze plant door New York Botanical Garden beschreven als *E. pallidiflora*, maar die misidentificatie is inmiddels hersteld. In de buurt kunnen nog enkele kleinere planten gevonden worden, maar zolang die niet bloeien is niet te zeggen of het om dezelfde soort gaat.

Tussen de bladeren vallen de bloemen van *Ornithidium coccineum* niet erg op

17. *Ornithidium coccineum*
(Jacquin) Salisbury ex R. Brown
1813 (*Maxillaria coccinea*)
Scarlet Flame Orchid

Deze epifyt groeit op veel plaatsen in het nevelwoud, een enkele keer ook wat lager in het regenwoud. Tussen de grote bossen tot wel 40 cm lange en enkele cm brede bladeren vallen de kleine oranje bloemen weinig op. Als de planten van nabij bekeken kunnen

worden valt op dat de stengels onvertakt zijn, met grote, platte pseudobulben die stevig aan hun ondergrond gehecht zitten.

18. *Ornithidium inflexum*
(Lindley) Reichenbach f. 1864
(*Maxillaria inflexa*)
Flame Orchid

Veel minder algemeen dan *O. coccineum* is deze epifyt op de top in het

Ornithidium inflexum is vrij zeldzaam

Habenaria monorrhiza vlak naast het pad op Mount Scenery

nevelwoud te vinden, meestal op de stammen van de bergmahonie. Door de korte eivormige leerachtige bladeren en vertakte groeiwijze (met kleine pseudobulben) vallen hier de circa 1 cm grote oranje bloemetjes veel sneller op.

19. *Habenaria monorrhiza*
(Swartz) Reichenbach f.
1885

Tropical Bog Orchid

Op een plek vlak naast het pad op de top groeien al jaren enkele exemplaren van deze witbloemige soort. Tenminste, als ze niet voortijdig afgemaaid worden; soms komen de planten ook in het geheel niet boven de grond. Aan de bebladerde, bruin gevlekte stengel komt in de winter een tros met circa 1,5 cm lange witte bloemen met een lange spoor en een opvallend drielobbig lip.

Begin november: *Psilochilus macrophyllus* in knop

Eind november in bloei

April: zaaddoos nog steeds gesloten

20. *Psilochilus macrophyllus* (Lindley) Ames 1922

Raggedlip Orchid

Eén blad met één bloemknop, overgroeid met levermossen midden in een moswal, dat was een opzienbarende vondst in de winter van 2011. Even dacht ik *Tripbora surinamensis* teruggevonden te hebben, een soort die in 2006 door de New York Botanical Garden is verzameld en sindsdien niet meer is teruggevonden op Saba. Prof. Ackerman identificeerde hem echter al snel als een miezerig exemplaar van *Psilochilus*, een nieuwe soort voor Saba. De meer typische groeiwijze heeft 2 tot 4 in de lengte geplooide bladeren, paars aan de onderzijde, met aan de bloestengel nog een aantal schubvormige blaadjes. Aan de top hiervan verschijnen 1 tot 3 opvallende, circa 1,5 cm grote groene bloemen, die niet altijd openen. Als de bloem wel open gaat, valt de paars met geel gestreepte lip wel op.

Kenmerkend voor *Cranichis muscosa* zijn de helderwitte bloemen met fijne groene stippen op de vlag.

21. *Cranichis muscosa* Swartz 1788

Cypress-knee Helmet Orchid

Tussen de witte bloemetjes van *Microchilus plantagineus* viel ineens de nog wittere bloeiwijze van *Cranichis* op. Slechts op één plek in het nevelwoud heb ik deze soort, die in 2007 ook door de New York Botanical Garden is verzameld, kunnen vinden. De ovale bladen staan in een rozet en zijn glanzender groen dan bij *M. plantagineus*. De spaarzaam bebladerde bloeiwijze verschijnt in de winter met een tros helder witte, nauwelijks 1 cm grote bloemen, waarvan de vlag aan de binnenzijde fijn groen gestippeld is.

Cranichis muscosa net in bloei

22. *Ponthieva petiolata* Lindley 1824

Shadow Witch

Chipka vermeldt de soort *Ponthieva racemosa* van Saba, gevonden door Van 't Hof en Faber. Zelf noemt Van 't Hof deze *Hairy Shadow Witch* ook in zijn boekje over het nevelwoud. Bij navraag kon hij zich deze forse soort niet herinneren. Wel vond hij een handgeschreven soortenlijstje van Faber waar zowel *P. racemosa* als ! op voorkwamen. Bij het dichtslaan van het orchideeëndeel van Howard dwarrelde er een oude, verbleekte kleurenfoto uit, waarop een stevig exemplaar van *P. petiolata* te zien is. Hij kon zich niet meer herinneren wanneer en waar hij de foto had gemaakt, wel dat het op Saba moest zijn. Een *Ponthieva*-soort was echter niet te vinden, totdat in 2012 enkele planten vlak onder de top werden gevonden. De dag voor mijn definitieve vertrek in juli bloeiden zelfs de eerste bloemen.

Bladeren in een los rozet, tot 25 cm lang, waarvan een derde tot de helft ingenomen wordt door de bladsteel. Bloeiwijze tot 75 cm hoog, geheel fijn behaard, met een groot aantal circa 1,5 cm grote, groenachtig roze tot koperkleurige bloemen, met achterwaarts gekrulde petalen. (De door Faber vermelde *P. racemosa* heeft hoogstens kortgesteelde bladeren en groenig witte bloemen waarvan de petalen niet naar achteren zijn gekruld.) •

Ponthieva net in bloei; de gesteelde bladeren zijn kenmerkend voor *P. petiolata*

Verwilderde *Spathoglottis plicata* in volle bloei

Aangevoerde orchideeën

23. *Spathoglottis plicata* Blume 1815

Philippine Ground Orchid

Deze soort uit tropisch Azië wordt op Saba vooral in potten en in tuinen gehouden. Het was dan ook wel even vreemd opkijken toen er een exemplaar op de top van de berg stond te bloeien. Nu is bekend dat *Spathoglottis* zich in de tropen als een hardnekkige invasieve exoot kan gedragen. Daarbij is het zelfs mogelijk dat een bepaald parasitair kevertje overspringt op inheemse orchideeën; opletten dus. Zolang de plant regelmatig wordt afgemaaid, zoals bij het gevonden exemplaar gebeurt, zal de kans op woekeren niet zo groot zijn.

De grote, lancetvormige geplooiden bladeren doen sterk aan zaailingen van palmen denken. De tot 75 cm hoge bloeiwijze bevat enkele tot vele, na elkaar openende paarse bloemen van circa 3 cm, met een kenmerkende verbrede lip.

De vele luchtwortels zijn kenmerkend voor *Epidendrum radicans*

Door de felgekleurde bloemen een populaire tuinplant

24. *Epidendrum radicans* Pavón ex Lindley 1831

Fire Star Orchid, Crucifix Orchid

Deze soort uit Centraal Amerika is nog niet zo lang geleden aangevoerd als tuinplant. Vervolgens heeft hij zich vanwege de fraaie oranje bloemetjes snel via stekken verspreid. Op het eiland staat hij, met dank aan Chipka, bekend als *Epidendrum secundum*, maar de vele luchtwortels duiden op *E. radicans*. Gezien het gemak waarmee delen van de plant aanslaan is het verbazend dat je de soort nauwelijks buiten tuinen aantreft.

De vaak vertakte stengels groeien slingerend, wortelend in grond of op muren, met twee rijen leerachtige elliptische bladeren. Tegenover vrijwel elk blad ontspringt een dikke wortel. Bloeiwijze aan het eind van de stengel met een scherm fel oranje, circa 1 cm grote bloemen, met een drielobbig, gewimperde lip.

25. *Arachnis flos-aeris* (Linnaeus) Reichenbach f. 1886

Spider Orchid

Tientallen jaren geleden heeft een liefhebber deze zuidoost Aziatische soort aangeplant, waarschijnlijk in de tuin rond het plaatselijke museum. Vandaar heeft hij via stekken vele andere tuinen gevonden. Doordat tuinen niet altijd als zodanig herkenbaar blijven, kun je soms ineens tegen een enorme *Spider Orchid* aanlopen. Het oorspronkelijke exemplaar in de museumtuin is overigens door geiten danig gereduceerd. Grote klimmende plant met langwerpige ovale leerachtige bladeren in twee rijen langs de stengel en tal van luchtwortels. Bloeiwijze met een groot aantal bloemen met langwerpige, gevlekte bloembladen.

Arachnis flos-aeris in volle pracht. De gevlekte hagedis op het paaltje rechtsvoor is de endemische Sabaanse Anolis (mannetje)

Mike Bechtold

Susanna-met-de-mooie-ogen (*Thunbergia alata*), hoewel afkomstig uit Afrika, is de nationale bloem van Saba

Bloemen van *Papilionanthe* Miss Joaquim

26. *Papilionanthe* Miss Joaquim (*Vanda* Miss Joaquim)

Miss Joaquim Orchid, Singapore Orchid, Princess Aloha Orchid

Ook deze Aziatische orchidee, een kruising tussen *Papilionanthe* (*Vanda*) *teres* en *P. bookeriana*, aan het eind van de 19e eeuw in Singapore door Agnes Joaquim gekweekt, kom je in tuinen regelmatig tegen. Het is niet waarschijnlijk dat deze nationale bloem van Singapore zich op eigen gelegenheid over het eiland zal verspreiden.

Dit is eveneens een forse klimmende soort, ook niet bloeiend direct te herkennen aan de potloodvormige bladeren. Bloemen roze, circa 6 cm in doorsnee.

Brugmansia's bereiken enorme afmetingen

Ook Rode gember (*Alpinia purpurata*) is enorm populair in tuinen op Saba

Sabanen houden erg van bloemen in hun tuin

René Caderius van Veen

Zó groeien nu cashewnoten aan de boom

Groeiwijze van *Tetramicra elegans* op Sint Eustatius, met close-up van bloem. De gele middenstreep op de lip onderscheidt *Tetramicra elegans* van *T. canaliculata*

Een van de groeiplaatsen van *Tolumnia urophylla* op Sint Eustatius

Nóg meer soorten

Afgezien van enkele door Chipka genoemde soorten waar geen enkele evidentie voor is en waarvan Saba niet binnen het verspreidingsgebied ligt (*Dilomilis montana*, *Maxillaria fulgens*), is het waarschijnlijk dat er meer dan de hierboven beschreven soorten hebben gegroeid en misschien nog steeds groeien. Er bestaan namelijk bronnen die lijsten geven voor Saba met niet door mij gevonden soorten. De eerste is Isaïc Boldingh in zijn proefschrift *The Flora of the Dutch West Indian Islands* uit 1909. Verder Garay & Sweet in het orchideeën-deel van Howards *Flora of the Lesser Antilles* (1974), het handgeschreven soortenlijstje van Faber (1995), de vondsten van de verzamelexpedities van de New York Botanical Garden (2006-2007) en recentelijk een checklist van de orchideeën van de Kleine Antillen (Feldmann 2012), waarin een aantal waarnemingen van Feldmann zelf in 1987 zijn verwerkt.

Jacquiniiella globosa (Jacq.) Schltr. 1920 is een soort die zowel door Bol-

dingh als door Garay & Sweet, Faber en Feldmann wordt genoemd. Mogelijk is de groeiplaats sterk ingekrompen of zelfs verdwenen. Boldingh noemt met name de omgeving van Rendezvous, een gebied op 400-500 m hoogte dat de afgelopen decennia weer in het bezit is genomen door het hellingbos. Faber vermeldt echter 'Elfin Forest' (nevelwoud), Feldmann de bomen langs het pad naar de top. Het is ook goed mogelijk dat ik deze kleine, vaak hoog in bomen groeiende epifyt over het hoofd heb gezien.

Epidendrum strobiliferum Rchb.f. 1859 wordt zowel door Boldingh als door Garay & Sweet vermeld. Zeker de afgelopen 30 jaar is deze soort niet meer op Saba gevonden. Deze kleine epifyt kan ook gemakkelijk over het hoofd gezien worden.

Epidendrum antillanum Ackerman & Hágsater 1992. Deze soort, onder de naam *E. pseudoramosum* Schltr. 1912, zou volgens Garay & Sweet eveneens in de omgeving van

Rendezvous voorkomen, maar is ook al lang niet meer gevonden. Net als *E. strobiliferum* is dit een kleine, onopvallende epifyt. Het is niet onmogelijk dat het bij beide soorten om dezelfde planten gaat. Net als *Jacquiniiella* komt *E. pseudoramosum* overigens wel op het lijstje van Faber voor met vermelding 'Elfin Forest'.

Epidendrum nocturnum Jacq. 1760 wordt door Chipka in zijn verschillende publicaties genoemd. Op zich niet onmogelijk, want deze soort komt in het Caribisch gebied meer voor. Ik heb hem echter niet kunnen vinden; de foto's bij zijn artikelen blijken van internet geplukt. Feldmann, die uitermate kritisch is over Chipka's soortenlijst, vermeldt hem wel voor Saba, maar niet uit eigen waarneming.

Malaxis spicata Sw. 1788 wordt door Boldingh van de top vermeld onder het synoniem *Microstylis spicata*. Opmerkelijk staat op het lijstje van Faber, eveneens onder vermelding van 'Elfin Forest': *Malaxis* sp. Mogelijk betreft het

Carol Gracie

Het enige van Saba bekende exemplaar van *Triphora surinamensis*, met zaadpeulen

dezelfde plant, de afgelopen jaren echter niet meer gevonden.

Octomeria graminifolia (L.) R.Br. 1813 wordt door Chipka & Izquierdo in hun checklist in 2005 zeer gedetailleerd vermeld. In latere publicaties van Chipka komt deze soort echter niet meer voor. Feldmann vermeldt hem wel van Sint Eustatius, dus onmogelijk is het niet.

Ponthieva racemosa (Walter) C. Mohr 1901 wordt, zoals op pagina 112 bij *P. petiolata* is beschreven, ook door Faber vermeld van het nevelwoud op de top.

Tetramicra elegans (Hamilton) Cogn. 1910 wordt door Feldmann vermeld van Saba, in 1987 gevonden langs de weg tussen Hell's Gate en Windwardside. Deze soort was wel bekend van Sint Eustatius, waar de foto's gemaakt zijn. Overigens wordt deze daar *T. canaliculata* genoemd, een soort die echter geen gele middenstreep op

de lip heeft. Op Saba heb ik hem nooit aangetroffen, een andere vermelding evenmin.

Tolumnia urophylla (Lodd. Ex Linl.) Braem 1986. Deze 'Dancing Lady' is bekend van enkele plekken op Sint Eustatius, maar werd nooit van Saba vermeld. Tot ik in de checklist van Philippe Feldmann zag dat hij deze zelf gevonden had. Feldmann vertelde me dat hij er zeker van is in 1987 deze soort in het wild in de buurt van de weg bij Windwardside aangetroffen te hebben. Op zich past Saba beter in het natuurlijke verspreidingsgebied van *T. urophylla* dan de op pagina 107 besproken *T. prionochila*.

Triphora surinamensis (Lindl. ex Benth.) Britton 1924 is met zekerheid verzameld in 2006 door New York Botanical Garden, maar sindsdien niet meer terug gevonden. Deze kleine soort met cleistogame bloeiwijze kan ook gemakkelijk over het hoofd gezien worden.

Dankbetuiging

Het beginnen aan een inventarisatie van een enorme groep als de orchideeën in een nieuw werelddeel is niet eenvoudig. Wat dat betreft ben ik wijlen Stewart Chipka zeer dankbaar: zijn publicaties zetten mij, juist ook door de vele ongerijmdheden, op het spoor. Jim Ackerman beantwoordde steeds al mijn vragen en hielp bij vele determinaties. Ik bewaar goede herinneringen aan de contacten met Mike Bechtold, die bovendien zijn foto's van *Arachnis* en *Papilionanthe* voor deze uitgave beschikbaar stelde. Ook dank aan Hannah Madden (Sint Eustatius) en Carol Gracie (NYBG) voor hun hulp en enkele ontbrekende foto's. René Caderius van Veen (Saba) maakte op mijn verzoek ook twee ontbrekende foto's. Tijdens het afronden van deze uitgave ontstond nog een intensieve correspondentie met Philippe Feldmann (Montpellier), wat interessante aanvullingen opleverde.

Zonder de niet aflatende stimulans van Gab van Winkel was deze Saba special niet verschenen. Tot slot mijn dank aan de gemeenschap van Saba voor de onvergetelijke jaren daar, en aan mijn fa-

milie voor het 'uitlenen' van hun man, vader en grootvader.

Literatuur

- Ackerman, J.D. 1992. The orchids of Puerto Rico and the Virgin Islands. University of Puerto Rico Press, San Juan, Puerto Rico
- Boldingh, I. 1909. The flora of the Dutch West Indian islands, vol. I St. Eustatius, Saba and St. Martin. E.J. Brill, Leiden
- Chipka, S.A. 2009a. The Orchids of Saba, vol. 1, orchids below the cloud forest. Other Side of the Rainbow Productions, Ft. Myers, Florida.
- Chipka, S.A. 2009b. The other side of the rainbow I & II. Pollinia 7 (3): 6-19.
- Chipka, S.A. 2009c. The wild orchids of Saba, Netherlands Antilles. Part II: a field guide. Pollinia 7 (4): 7-25.
- Chipka, S.A. & Izquierdo, J.A. 2005. A new catalogue of Orchidaceae for Saba, N.A. Selbyana 26 (1,2): 14-22.
- Feldmann, P. 2012. Révision et mise à jour taxonomique de la liste et de la distribution des orchidées des Petites Antilles. L'Orchidophile 193: 109-127.
- Garay, L.A. & Sweet, H.R. 1974. Orchidaceae, in: Howard, R.A. Flora of the Lesser Antilles. Arnold Arboretum, Harvard University, Massachusetts.

Hof, T. van 't, 2010. Saba's unique cloud forest. Published by author.

Ormerod, P. 2009. Studies of Neotropical Goodyerinae (Orchidaceae) 4. Harvard Papers in Botany 14 (2): 111-128.

Websites

- www.natureonstata.com/flora.html - website van Hannah Madden, ranger van Sint Eustatius National Parks (STENAPA).
- http://sweetgum.nybg.org/fpsaba/family_list.php?Where=DetFiledAsFamilyLocal+=+'Orchidaceae'+AND+ColProjectsLocal_tab+has+'Saba+Biota'+&LimitPerPage=MAX_QUERY_RECORDS - website van de New York Botanical Garden met resultaten van hun verzamelexpedities naar Saba.
- www.saintlucianplants.com - een zeer overzichtelijke website met veel foto's van de flora van Saint Lucia, ook een van de Kleine Antillen.
- www.beautiful-saba.nl - de grootste Nederlandstalige website over Saba met veel aandacht voor de natuur.
- www.sabatourism.com - Engelstalige website van het Saba Tourist Bureau met mooie foto's en een video van de wandeling naar de top van Mount Scenery.

Michiel.Boeken@online.nl

Overzicht orchideeën van Saba

geslacht en soort		biotoop	hoogte	bloeitijd																		
				j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d							
<i>Arachnis</i>	<i>flos-aeris</i>	tuinen																				
<i>Brassavola</i>	<i>cucullata</i>	kliffen, droog bos	100-300																			
<i>Cranichis</i>	<i>muscosa</i>	nevelwoud	850																			
<i>Cyclopogon</i>	<i>cranichoides</i>	regenwoud	500-600																			
<i>Epidendrum</i>	<i>anceps</i>	muren, droog bos, regenwoud	350-600																			
<i>Epidendrum</i>	<i>antillanum</i>																					
<i>Epidendrum</i>	<i>ciliare</i>	kliffen, droog bos, regenwoud	100-600																			
<i>Epidendrum</i>	<i>difforme</i>	regenwoud	500-700																			
<i>Epidendrum</i>	<i>nocturnum</i>																					
<i>Epidendrum</i>	<i>patens</i>	nevelwoud	850																			
<i>Epidendrum</i>	<i>radicans</i>	tuinen	200-500																			
<i>Epidendrum</i>	<i>sp.</i>	nevelwoud	700-850																			
<i>Epidendrum</i>	<i>strobiliferum</i>																					
<i>Habenaria</i>	<i>monorrhiza</i>	nevelwoud	850																			
<i>Jaquiniella</i>	<i>globosa</i>																					
<i>Malaxis</i>	<i>spicata</i>																					
<i>Mesadenus</i>	<i>lucayanus</i>	droog bos	200-300																			
<i>Microchilus</i>	<i>familiaris</i>	regenwoud	400-600																			
<i>Microchilus</i>	<i>hirtellus</i>	regenwoud	400-600																			
<i>Microchilus</i>	<i>plantagineus</i>	nevelwoud	600-850																			
<i>Octomeria</i>	<i>graminifolia</i>																					
<i>Oeceoclades</i>	<i>maculata</i>	droog bos	250-350																			
<i>Ornithidium</i>	<i>coccineum</i>	regenwoud, nevelwoud	600-850																			
<i>Ornithidium</i>	<i>inflexum</i>	nevelwoud	850																			
<i>Papilionanthe</i>	Miss Joaquim	tuinen																				
<i>Polystachya</i>	<i>concreta</i>	cultuurgrond, regenwoud	450-650																			
<i>Ponthieva</i>	<i>petiolata</i>	nevelwoud	850																			
<i>Ponthieva</i>	<i>racemosa</i>																					
<i>Psilochilus</i>	<i>macrophyllus</i>	nevelwoud	850																			
<i>Psychilis</i>	<i>correllii</i>	kliffen	50-150																			
<i>Sacoila</i>	<i>lanceolata</i>	droog bos	200-300																			
<i>Spathoglottis</i>	<i>plicata</i>	tuinen, nevelwoud	200-850																			
<i>Tetramicra</i>	<i>elegans</i>																					
<i>Tolumnia</i>	<i>prionochoila</i>	tuinen?	350-500																			
<i>Tolumnia</i>	<i>urophylla</i>																					
<i>Triphora</i>	<i>surinamensis</i>		550-600																			

vet = door auteur gevonden op Saba
overige soorten uit literatuur

■ eigen waarnemingen
■ volgens literatuur

Reisgenoten gezocht naar Ecuador

Tekst en foto: Marieke Abelen

In februari-maart 2015 organiseer ik opnieuw een budget natuur-, cultuur- en orchideeënreis naar Noord-Ecuador. Ecuador is een geweldig vakantieland. Het is ongelofelijk gevarieerd. Hooggebergte met gletsjers ligt op een dagreis van de oerwouden van de Amazone, koloniale steden die op de werelderfgoed lijst van Unesco staan en kleurrijke inheemse markten. Het is ook een paradijs voor orchideeën liefhebbers. Er wordt wel gezegd dat een op de vier planten in Ecuador een orchidee is. Het land is bij uitstek geschikt voor budget vakanties. Er is een uitgebreid en heel betrouwbaar busvervoernetwerk en overal zijn goedkope, nette hotelletjes.

Een aantal van jullie kent mij wel via de orchideeën. Ik ben tropisch landbouwkundige, derde-wereldskundige en orchideeën liefhebber en ik houd van reizen. Reizen verrijkt je leven en verruimt je geest. Daarom organiseer ik voor de tweede keer een 19-daagse budget natuur-, cultuur- en orchideeënreis naar Noord-Ecuador. Ik ben er zelf vier keer geweest en spreek Spaans. We bezoeken de nevelwouden op de flanken van de Andes, het Amazone bekken en uitgedoofde vulkanen boven de boomgrens. We ervaren schilderachtige koloniale steden, kleurrijke markten, een historische spoorlijn en we zien vooral heel veel orchideeën. De reis is geschikt voor iedereen die een normale gezondheid heeft. De wandelingen hebben een lengte van een tot vijf uur. Geen van de onderdelen is verplicht en er is voldoende ruimte voor eigen keuzes in het programma. De exacte reisdata en het programma worden in overleg vastgesteld. De maximale groepsgrootte is zes personen. De kosten van de reis liggen rond de 1650 euro. Daarvan betaal je het vliegticket, alle hotels (kamer met eigen badkamer), eten, vervoer en toegangsprijzen. Ik vraag daarnaast een bijdrage voor de organisatie van 250 euro per persoon. Er zijn twee deelnemers uit 2014 die zich hebben aangemeld

voor 2015, dus de reis gaat zeker door. Bij voldoende aanmeldingen ga ik de reis twee keer organiseren.

Geïnteresseerd?

Stuur me een mail via mariekeabelen@hotmail.nl. Ik stuur je dan uitgebreide reisinformatie met een overzicht van het voorlopige programma.

ORCHIDEEËN WUBBEN

Groot assortiment Orchideeën en Tillandsia's.

+/- 1500 soorten orchideeën
+/- 60 soorten tillandsia's

Prijslijst schriftelijk aanvragen
Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 10.00 u tot 12.30 u en van 13.30 u tot 18.00 u
zaterdag van 10.00 u tot 17.00 u

Tolakkerweg 162 - 3739 JT Hollandsche Rading
Telefoon 035 - 5771222
Fax: 035 - 5772103
www.orchidwubben.com - e-mail: orchidwubben@planet.nl

De fleurigste attractie van Nederland!

25.000 m²
Tropenflora
en fauna onder
één dak

de Orchideeën Hoeve

EEN TROPISCH PARADIJS

- Vlindertuin
- Orchideeëntuin
- Tropisch regenwoud
- Waterrijke binnenspeelplaats
- Flower shoppen
- Sfeervol serre-restaurant
- Nieuw: Lori's voeren

*Overdekt, rolstoel- en kindvriendelijk
en 7 dagen per week geopend*

**Nieuw:
Lorituin**

OOSTERRINGWEG 34 LUTTELGEEST - 0527 202 875 - ORCHIDEEENHOEVE.NL

Bij de achterplaat

Epidendrum ciliare

L. 1759

Tekst: Ton Klaassen, foto's: Michiel Boeken tenzij anders aangegeven

We schrijven 1963. De hofmeester van de MS Willemstad organiseerde elke reis een excursie van de haven van Paramaribo (Suriname) naar de Cola Kreek. Wij, werkstudenten, aangemonsterd bij de reis, wilden natuurlijk zoveel mogelijk van het land zien. Deze hofmeester, helaas ken ik zijn naam niet meer, was een lopende encyclopedie wat de natuur betreft. Overal werd gestopt, overal werd toegelicht. "Die gele bloemetjes op de koffiestruiken zijn orchideeën, groeien hier bij tientallen," zei hij dan. "Kijk, aan de telefoondraden hangen orchideeën aan hun wortels, ook Oncidiums." Ook dieren wist hij vlot te ontdekken en te benamen.

Er werd echter speciaal gestopt bij een boom die boven reikhoogte begroeid was met heel grote planten, met witte, gefranjerde bloemen die vooruit staken, en soms bijna aan te raken waren. De planten hadden de boom aan de zonzijde over een hoogte van zo'n anderhalve meter begroeid. "Dit is onderhand onkruid. Deze plant doet het hier zó goed, of het nu volle zon is of lichte schaduw. Je kunt hem niet missen. Heet: *Epidendrum*." Nu weet ik dat het een topper was, toen alleen maar bewondering. Foto's? Je had een AFGA Clack met zwart-wit rolletjes van 12 foto's. In die tijd was fotograferen kostbaar en alleen goed voor brede vergezichten. Van macrofotografie was nog geen sprake. Heel veel later bleek dat het *Epidendrum ciliare* was. Waarschijnlijk is toen het orchideeënvirus in mij gaan groeien. Tijdens een volgende reis naar Brazilië, twee jaar later, ging het woekeren.

Een prachtige weg, indrukwekkende natuur. Botanische tuin en dierentuin door elkaar. In 1964 heb ik datzelfde reisje nog een keer gemaakt. En weer naar de Cola Kreek. Andere hofmeester, met andere hobby's, maar wel oog voor wat de omgeving bood. Nadien ben ik er niet meer geweest, heb ik alleen maar trieste verhalen gehoord: het gebied stevende af op kaalslag.

Op Saba komt *Epidendrum ciliare* nog veel voor. Hij groeit zowel op bomen als op rotsen, liefst in het volle licht

Piet Brouwer

Een mooie vorm van *Epidendrum ciliare*

Epidendrum ciliare heeft een groot verspreidingsgebied, van Mexico tot Peru en Brazilië inclusief de Cariben. Dat maakt deze soort tot een 'makkelijke plant'. Er zijn vroeger nogal wat planten uit Suriname hierheen gekomen. Die hadden het niet altijd even makkelijk, want waar groeide hij oorspronkelijk? De aanvoer uit Suriname was constant, wat betekende dat een miskleun snel vervangen kon worden. Nu zijn er veelal zaailingen te koop, meestal geselecteerd, vaak op spectaculaire bloemen. Het is een moeilijke plant om te houden, niet om te kweken. Hij houdt niet van potten, die zijn er om hem rechtop te houden, want hij groeit zo snel mogelijk uit de pot, zweeft er ergens boven, met wortels die alle kanten opgaan. Dan is de soort op zijn best. Probeer hem ook niet in de pot te krijgen. Blokcultuur moet kunnen, maar ook dan doet de plant alle moeite om van dat blok weg te komen. Houdt van een zeer lichte, vochtige omgeving en dat kan soms wel eens het probleem op de vensterbank zijn. Gematigd-warm. •

NOV Mediatheek heeft haar taak volbracht

Vóór het internettijdperk was de Mediatheek van de Nederlandse Orchideeën Vereniging, decennia lang, een gewaardeerde bron van informatie over orchideeën. Sinds juli 2014 zijn geen uitleningen meer gedaan en is een groot deel van de collectie veilig opgeslagen in Bergen op Zoom.

Als oud-beheerder van de Mediatheek wil ik de leden van de NOV hartelijk bedanken voor het in mij gestelde vertrouwen en voor de vele leuke contacten en interessante gesprekken.

Ton Klaassen

